

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ผู้วิจัยได้ดำเนินการเป็นลักษณะของการวิจัยพัฒนา ตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ 4 ขั้นตอนได้แก่ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การทดลองใช้หลักสูตร 4) การประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตร ผู้วิจัยพัฒนาหลักสูตรโดยนำข้อมูลจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ที่ได้จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการศึกษาความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ นำมาพัฒนาเป็นหลักสูตรฉบับร่าง และจัดทำแผนการฝึกอบรม และให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความสอดคล้องของหลักสูตรฉบับร่าง และปรับปรุงโดยการสังเคราะห์จากการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญ

วิธีดำเนินการวิจัย กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักศึกษาชั้นปีที่ 1 สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตสุพรรณบุรี จำนวน 32 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (จับสลาก) โดยการเข้ารับการอบรมระหว่างวันที่ 3 – 5 ตุลาคม พ.ศ. 2557 ณ สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตสุพรรณบุรี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ หลักสูตรฝึกอบรม แผนการฝึกอบรม แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.83 แบบวัดสังเกตพฤติกรรมด้านความรับผิดชอบ แบบสอบถามเจตคติต่อหลักสูตรฝึกอบรม ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองทุกขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) สถิติทดสอบที (t-test) และการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยที่ได้นำเสนอ ปรากฏผลการวิจัย ดังนี้

1. พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สถาบันการพลศึกษาวิทยาเขตสุพรรณบุรี มีดังนี้

1.1 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและหลักการต่างๆ ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบโดยการสำรวจความต้องการจำเป็นจากคณาจารย์สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตสุพรรณบุรี ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 พบว่า ด้านความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนา

หลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดมีความเห็นตรงกันถึงความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบเพราะในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือเด็ก จะมีพฤติกรรมเกี่ยวกับด้านคุณธรรมต่ำลง เน้นเฉพาะด้านวัตถุ ทำให้สังคมเกิดความวุ่นวายมากขึ้น ผู้เรียนไทยในปัจจุบันขาดคุณธรรม การศึกษาควรส่งเสริมและสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน เพื่อที่สังคมจะไม่เกิดความแตกแยก ความรับผิดชอบถือว่าสำคัญยิ่ง

1.2 ผลการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 พบว่า การสร้างองค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรมฉบับร่าง ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ในขั้นตอนที่ 1 มาเป็นพื้นฐานในการสร้างโครงสร้างหลักสูตรซึ่งประกอบด้วย หลักการ จุดมุ่งหมาย ขอบข่ายเนื้อหาสาระ ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม การจัดกิจกรรมฝึกอบรม สื่อและวัสดุอุปกรณ์ และการวัดและประเมินผล โดยหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบสำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มีแผนการฝึกอบรม 7 แผน ดังนี้

- แผนการฝึกอบรมที่ 1 เรื่อง เด็กดีรู้หน้าที่
- แผนการฝึกอบรมที่ 2 เรื่อง ยอดคนต้องอดทน
- แผนการฝึกอบรมที่ 3 เรื่อง ซื่อสัตย์มีจิตใจ
- แผนการฝึกอบรมที่ 4 เรื่อง รักตนต้องพัฒนา
- แผนการฝึกอบรมที่ 5 เรื่อง รักแม่ดูแลได้
- แผนการฝึกอบรมที่ 6 เรื่อง ศิษย์ดีที่เคารพ
- แผนการฝึกอบรมที่ 7 เรื่อง เพื่อนแท้ต้องดูแล

เมื่อสร้างหลักสูตรฉบับร่างเรียบร้อยแล้ว ได้นำหลักสูตรฉบับร่างไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องขององค์ประกอบของหลักสูตรฉบับร่าง ความสอดคล้องของแผนการฝึกอบรม ความสอดคล้องของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กับจุดประสงค์การเรียนรู้ ความสอดคล้องของแบบวัดพฤติกรรมความรับผิดชอบ ความสอดคล้องของแบบสอบถามเจตคติต่อหลักสูตรการฝึกอบรม ผลการประเมินหลักสูตรฉบับร่างพบว่า มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทในด้านต่างๆ ทั้งนี้ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อเสนอแนะต่อหลักสูตรฉบับร่าง ด้านจุดประสงค์การเรียนรู้และข้อคำถามของแบบทดสอบให้สอดคล้องและรวมทั้งด้านการวัดและประเมินผลในแผนการฝึกอบรม ควรวัดให้สอดคล้องกับจุดประสงค์และวัดให้ครอบคลุมสาระเนื้อหาของกิจกรรม ซึ่งผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรฉบับร่าง และแบบวัดพฤติกรรมเพื่อพัฒนาขึ้นเป็นหลักสูตรที่นำไปทดลองใช้ แล้วนำแบบทดสอบไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบ

1.3 การทดลองใช้หลักสูตร ผู้วิจัยได้นำหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ไปทดลองใช้กับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สถาบันการ

พลศึกษา วิทยาเขตสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 32 คน โดยใช้ระยะเวลาในการฝึกอบรมจำนวน 3 วัน ระหว่างวันที่ 3 – 5 ตุลาคม พ.ศ. 2557 โดยดำเนินกิจกรรมตามแผนการฝึกอบรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จากการสังเกตนักศึกษาที่เข้ารับการอบรม พบว่า นักศึกษามีความสนใจและกระตือรือร้นในการฝึกอบรมเป็นอย่างดี ในขณะที่รับฟังการบรรยายด้านความรู้จากวิทยากร นักศึกษามีการศึกษา และแสวงหาความรู้จากเอกสารและสื่อต่างๆ ที่ใช้ในการอบรม คณะวิทยากรเป็นผู้มีประสบการณ์ในการฝึกอบรม เป็นกัลยาณมิตรที่ดี และมีความเป็นของตนเอง สนุกสนานส่งผลให้ผู้รับการอบรมมีความสนุกสนานและให้ความร่วมมือในการฝึกอบรม เป็นอย่างดี อีกทั้งวิทยากรยังมีสื่อที่ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกในด้านความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ทำให้เกิดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งผลให้ผู้รับการอบรมมีความรู้ความเข้าใจ เกิดจิตสำนึกด้านพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อ และมีเจตคติที่ดีต่อหลักสูตรฝึกอบรม

2. ผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบต่อ สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สถาบันการพลศึกษาวิทยาเขตสุพรรณบุรี มีดังนี้

การใช้หลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบต่อ พบว่า นักศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการฝึกอบรม หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อของนักศึกษาที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบต่ออยู่ในระดับมาก ผลการเปรียบเทียบพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อ ด้านความรับผิดชอบต่อตนเองของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่ฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้น หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ .01 ผลการเปรียบเทียบด้านความรับผิดชอบต่อส่วนรวมของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่ฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้น หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเจตคติของนักศึกษาที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบต่อ อยู่ในระดับมาก

อภิปรายผล

จากการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการส่งเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบต่อ สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ผลการวิจัยมีประเด็นที่จะนำมาอภิปรายผลตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบต่อ สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สถาบันการพลศึกษาวิทยาเขตสุพรรณบุรี มีดังนี้

1.1 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎีและหลักการต่างๆ ในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อโดยการสำรวจความต้องการจำเป็นจากคณาจารย์สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตสุพรรณบุรี ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความ

รับผิดชอบ สำหรับนักศึกษาชั้นที่ 1 พบว่า ด้านความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดมีความเห็นตรงกันถึงความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบเพราะในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือเด็ก จะมีพฤติกรรมเกี่ยวกับด้านคุณธรรมต่ำลง เน้นเฉพาะด้านวัตถุ ทำให้สังคมเกิดความวุ่นวายมากขึ้น ผู้เรียนไทยในปัจจุบันขาดคุณธรรม การศึกษาควรส่งเสริมและสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน เพื่อที่สังคมจะไม่เกิดความแตกแยก ความรับผิดชอบถือว่าสำคัญยิ่ง ซึ่งปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก สื่อต่าง ๆ นั้นมีความรุนแรง ตลอดจนขาดความเคารพผู้อาวุโสสังคมไทยเคยเป็นสังคมครอบครัวใหญ่ ปัจจุบันได้แยกตัวออกมาเป็นส่วนมาก นักศึกษาปัจจุบันจึงขาดการอบรมจากผู้ใหญ่มากขึ้น การศึกษาควรส่งเสริมและสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นกับนักศึกษาเพื่อที่สังคมจะได้ไม่เกิดความแตกแยก ความรับผิดชอบถือว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะการที่นักศึกษาเติบโตจนมีโอกาสดำเนินการศึกษา บุคคลที่สนับสนุนก็คือผู้มีพระคุณ สอดคล้องงานวิจัยของ พระสมานลีลาศ (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า เป้าหมายของหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศาสนาและวัฒนธรรม คือ การส่งเสริมให้เยาวชนยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี และค่านิยมที่ดีงาม ส่วนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ให้ความสำคัญของการฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ โดยเฉพาะเด็กนักศึกษาที่เป็นเยาวชน และสอดคล้องกับงานวิจัยของรุ่งกานต์ แสงสุระ (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความกตัญญูกตเวที สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า ทุกภาคส่วนมีความเห็นตรงกันถึงความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมต่อการจัดการศึกษา และเห็นควรนำหลักธรรมทางศาสนามาจัดทำเป็นหลักสูตรฝึกอบรม

1.2 การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 พบว่า การสร้างองค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรมฉบับร่าง ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ในขั้นตอนที่ 1 มาเป็นพื้นฐานในการสร้างโครงสร้างหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย หลักการ จุดมุ่งหมาย ขอบข่ายเนื้อหาสาระ ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกอบรม การจัดกิจกรรมฝึกอบรม สื่อและวัสดุอุปกรณ์ และการวัดและประเมินผล สอดคล้องกับสัจ จุฑานันท์ (2532, หน้า 244) ที่ได้เสนอว่าองค์ประกอบของหลักสูตรควรแบ่งออกเป็น 7 ส่วน ประกอบด้วย เหตุผลความจำเป็นของหลักสูตรจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหา และมวลประสบการณ์ การเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน การเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิชาในชุมชนการประเมินผล การเสนอแนะเกี่ยวกับการช่วยเหลือและส่งเสริมผู้เรียน สอดคล้องกับปราโมทย์ จันทรเรือง (2552, หน้า 18) ได้สรุปองค์ประกอบของหลักสูตรว่า ประกอบด้วยหลักการ จุดหมาย โครงสร้าง คำอธิบายรายวิชา ขอบข่ายเนื้อหา เวลาเรียน

กิจกรรมการเรียนรู้ การสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดผลและประเมินผล และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมาน ลีลาศ (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ผลการพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมายหลักสูตร เนื้อหาสาระ วิธีการฝึกอบรม สื่อและวัสดุอุปกรณ์ และการวัดประเมินผล ซึ่งมีแผนการจัดกิจกรรมเรียนรู้ จำนวน 7 แผน

1.3 การทดลองใช้หลักสูตร ผู้วิจัยได้นำหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ไปทดลองใช้กับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 32 คน โดยใช้ระยะเวลาในการฝึกอบรมจำนวน 3 วัน ระหว่างวันที่ 3-5 ตุลาคม พ.ศ. 2557 โดยดำเนินกิจกรรมตามแผนการฝึกอบรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จากการสังเกตนักศึกษาที่เข้ารับการอบรม พบว่า นักศึกษามีความสนใจและกระตือรือร้นในการฝึกอบรมเป็นอย่างดี ในขณะที่รับฟังการบรรยายด้านความรู้จากวิทยากร นักศึกษามีการศึกษา และแสวงหาความรู้จากเอกสารและสื่อต่างๆ ที่ใช้ในการอบรม คณะวิทยากรเป็นผู้มีประสบการณ์ในการฝึกอบรม เป็นกัลยาณมิตรที่ดี และมีความเป็นของตนเอง สนุกสนานส่งผลให้ผู้รับการอบรมมีความสนุกสนานและให้ความร่วมมือในการฝึกอบรม เป็นอย่างดี อีกทั้งวิทยากรยังมีสื่อที่ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกในด้านความรับผิดชอบที่ดีทำให้เกิดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งผลให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ความเข้าใจ เกิดจิตสำนึกด้านพฤติกรรมความรับผิดชอบ และมีเจตคติที่ดีต่อหลักสูตรฝึกอบรม ซึ่งสอดคล้องกับ สมชาติ กิจยรรยง (2544, หน้า 11) ได้กล่าวว่า การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการที่จะทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความรู้ (knowledge) เกิดความเข้าใจ (understanding) เกิดความชำนาญ (skill) และเกิดเจตคติ (attitude) ที่ดีเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จนกระทั่งทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมาน ลีลาศ (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า หลักสูตรมีความสอดคล้องและเหมาะสม ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาลพระพุทธบาท อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี จำนวน 7 สัปดาห์ พบว่า นักศึกษามีความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม พร้อมทั้งแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ตามกิจกรรมนั้นเป็นอย่างดี และสอดคล้องกับรุ่งกานต์ แสงสุระ (2554, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความกตัญญูกตเวที สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า ผลการทดลองใช้หลักสูตร พบว่า นักเรียนมีความสนใจและกระตือรือร้น และให้ความร่วมมือในการฝึกอบรมเป็นอย่างดี

2. ผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 สถาบันการพลศึกษาวิทยาเขตสุพรรณบุรี มีดังนี้

2.1 นักศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการฝึกอบรมหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 อาจเนื่องมาจากหลักสูตรฝึกอบรมเสริมสร้างคุณธรรม ด้านความรับผิดชอบ มีกิจกรรมที่หลากหลายทำให้นักศึกษาเกิดความสนใจ นักศึกษาแต่ละคนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น มีการเล่นกีฬา กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ มีการใช้สถานการณ์จำลอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวาสนา คำวัง (2551, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาวิสัยทัศน์ ด้านความรับผิดชอบของนักเรียน ด้วยกระบวนการกลุ่มและกระบวนการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 โรงเรียนบ้านดู่ (สหราษฎร์พัฒนาการ) พบว่า การพัฒนาวิสัยทัศน์ด้านความรับผิดชอบของนักเรียนโดยรวมอยู่ในระดับมาก รูปแบบการจัดกิจกรรมการอบรมคุณธรรมที่นักเรียนพึงพอใจ มี 3 รูปแบบคือ การใช้สถานการณ์จำลอง การใช้บทบาทสมมติ และการเล่นกีฬา

2.2 พฤติกรรมความรับผิดชอบของนักศึกษาที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบอยู่ในระดับมาก อาจเนื่องมาจากนักศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของความรับผิดชอบ เป็นลักษณะของความเป็นพลเมืองที่ดีที่สำคัญอย่างหนึ่ง นอกจากความมีวินัยทางสังคม ความเอื้อเฟื้อ และความเกรงใจ ซึ่งลักษณะของความเป็นพลเมืองดี คือ นิสัยและการกระทำของบุคคลซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานและกฎเกณฑ์ของศาสนา และกฎหมายบ้านเมือง รวมถึงลักษณะซึ่งเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว เนื่องจากว่าความรู้สึกรับผิดชอบนี้ เป็นลักษณะนิสัยและทัศนคติของบุคคล ซึ่งเป็นเครื่องผลักดันให้ปฏิบัติตามระเบียบ เคารพสิทธิของผู้อื่น ทำตามหน้าที่ของตนและมีความซื่อสัตย์สุจริต ความเป็นคนมีความรับผิดชอบนี้เป็นลักษณะที่จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นไปด้วยความราบรื่นสงบสุข นอกจากนั้น ความรับผิดชอบยังเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการพัฒนาประเทศด้วย ซึ่งสอดคล้องกับคณิศร์ ลาโพธิ์ (2535, หน้า 44 - 45) ได้กล่าวถึงความสำคัญของความรับผิดชอบไว้ว่า ความรับผิดชอบเป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นคุณลักษณะที่พึงงามในสังคม ควรปลูกฝังให้เกิดในตัวบุคคลทุกคน ซึ่งถ้ากล่าวไปแล้ว หากบุคคลมีความรับผิดชอบจะมีผล คือ ย่อมทำงานทุกอย่างสำเร็จตามเป้าหมายได้ทันเวลา ย่อมเป็นที่นับถือได้รับการยกย่องสรรเสริญและเป็นคุณประโยชน์ทั้งต่อตนเองและต่อสังคม

2.3 เจตคติของนักศึกษาที่มีต่อหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ อยู่ในระดับมาก อาจเนื่องมาจากวิทยาการที่ให้การอบรมเป็นวิทยาการที่มีประสบการณ์ในการอบรม มีความเป็นกันเอง มีวิธีการอบรมที่สนุกสนาน ไม่น่าเบื่อ มีการสอนแบบเรียนปนเล่น ใช้วิธีการสอดแทรกความรู้เข้ากับการเล่น จึงทำให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ทั้งความรู้และความสนุกสนาน สอดคล้องกับสมชาติ กิจยรรยง (2550, หน้า 14) กล่าวว่า การฝึกอบรม หมายถึง กระบวนการที่จะทำให้ผู้เข้าอบรมเกิดความรู้ (knowledge) ความเข้าใจ

(understand) ความชำนาญ (skill) และทัศนคติ (attitude) ที่ดีเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จนกระทั่งผู้เข้าฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสมาน ลีลาศ (2552, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า เจตคติต่อความรับผิดชอบของนักเรียน พบว่า อยู่ในระดับดีมาก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำหลักสูตรไปใช้

1. ก่อนที่จะนำหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบนี้ไปใช้ ควรศึกษาจุดประสงค์ ปรับเนื้อหาสาระ กิจกรรมและสื่อวัสดุอุปกรณ์ให้สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมบริบทของกลุ่มเป้าหมาย
2. ควรศึกษารายละเอียดของหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบให้ชัดเจนเพื่อความสะดวกและเหมาะสมกับการนำไปใช้
3. นำหลักสูตรไปใช้ในลักษณะกิจกรรมผู้เรียน ใช้เวลาให้นานกว่านี้ เช่น สัปดาห์ละ 1 ครั้ง หรือตลอดภาคเรียน เพื่อความต่อเนื่องไม่น่าเบื่อ
4. ออกแบบหลักสูตรครั้งต่อไป ควรเพิ่มทฤษฎีปรับพฤติกรรมทางปัญญา การชี้แนวทางเรื่องการออกแบบหลักสูตรหรือใช้หลักทางศาสนา

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการติดตามผลกลุ่มนักศึกษาที่ผ่านการฝึกอบรมครั้งนี้ หลังอบรมไปสักระยะหนึ่ง เพื่อติดตามพฤติกรรมของนักศึกษาและความคงทนของการเรียนรู้ต่อไป
2. ควรมีการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการเสริมสร้างคุณธรรมด้านความรับผิดชอบ สำหรับนักศึกษาในระดับชั้นอื่น ๆ